

Vroegmoderne tijd

Gebruik bron 1.

Erasmus geeft een positief oordeel over het werk van Manutius. Dit positieve oordeel kun je verklaren met twee kenmerkende aspecten van de zestiende eeuw.

- 4p **2** Noem deze twee verschillende kenmerkende aspecten uit de zestiende eeuw en verklaar daarmee telkens een positief oordeel van Erasmus.

Een anekdote:

In 1524 klaagden de bestuurders van de Duitse stad Leipzig bij de katholieke hertog George van Saksen over zijn gebod dat de drukkers in Leipzig alleen maar godsdienstige geschriften in het Latijn mochten drukken (waar volgens hen geen vraag naar was) en niet in het Duits (waar veel vraag naar was).

- 2p **3** Verklaar het gebod van George van Saksen door aan te geven:
- wat de hertog wilde bereiken op godsdienstig gebied en
 - dat juist dit gebod hieraan kon bijdragen.

Gebruik bron 2.

Bartjens sluit met zijn sommen aan op de actuele situatie in de Republiek in de zestiende én de zeventiende eeuw.

- 4p **4** Leg voor beide sommen apart uit welke actualiteit dit is, waarbij je je antwoord voor de eerste som ondersteunt met een kenmerkend aspect uit de zestiende eeuw en voor de tweede som met een kenmerkend aspect uit de zeventiende eeuw.

In 1686 voegde de Engelse koning Jacobus II een groot deel van de Engelse koloniën in Noord-Amerika samen tot het *Dominion of New England*.

Jacobus II nam twee besluiten:

- 1 Het *Dominion* kwam onder bestuur van een gouverneur die rechtstreeks verantwoording aflegde aan hem.
- 2 In het *Dominion* moest de Engelse staatskerk worden gevestigd.

- 2p **5** Verklaar:
- bij welke ontwikkeling in de monarchie in de zeventiende eeuw het eerste besluit van Jacobus II paste en
 - dat voor de puriteinen (een stroming waartoe onder andere de *Pilgrim Fathers* behoorden) het tweede besluit een reden was om in opstand te komen tegen het Engelse gezag.

In 1768 zei het hoofd van de Oneida-stam, een stam die in het noordoosten van Noord-Amerika leefde: "Als onze jonge mannen willen gaan jagen op wilde beesten, dan staan overal hekken, waardoor ze erg vermoeid raken. Ook kunnen ze geen hertenvlees meer eten, of schors vinden om hutten te bouwen. De herten zijn vertrokken en de bomen zijn omgehakt".

- 2p 6 Leg uit welke ontwikkeling de veranderingen die het stamhoofd noemde veroorzaakte.

Gebruik bron 3.

Stel: je doet onderzoek naar 'de uitbouw van de Europese overheersing, met name in de vorm van plantagekoloniën, en de opkomst van het abolitionisme'.

Je concludeert dat je met de taak van Reichard een onderdeel van je onderzoek wél kunt illustreren **en** een ander onderdeel niet.

- 4p 7 Leg beide delen van je conclusie uit.

Vroegmoderne tijd

bron 1

In 1500 publiceert de humanist Erasmus het boek *Adagia*, een verzameling van Griekse en Romeinse spreuken. Bij de spreuk *Festina Lente* schrijft hij over de Italiaanse drukker Manutius, die deze spreuk als logo heeft:

Manutius is als het ware geschapen om deze beschaving [van de Oudheid] in haar oude glorie te herstellen; onvermoeibaar zwoegt hij voort. Geen inspanning is hem te zwaar en slechts op dit ene is zijn vurige hoop gericht: de gereedschappen voor de beoefening der schone letteren gezuiverd en gaaf ter hand te stellen aan mannen van goede aanleg (...). [Ik] durf de geleerden te verzekeren dat zij, door het toedoen van deze éne man, binnen weinige jaren zullen beschikken over al de goede auteurs die geschreven hebben in het Latijn en Grieks. En zonder uitzondering van enige tak van wetenschap en dat alles in onverkorte en van fouten gezuiverde vorm. Niemand zal dan ook maar één leemte in zijn bronnenmateriaal hoeven te hebben. Mocht dit ooit lukken, dan zal pas blijken, hoeveel goede handschriften nu nog ontoegankelijk zijn (...). Dan ook zal men merken, hoe ook die teksten, waarvan men nu nog denkt dat die behoorlijk gecorrigeerd zijn, wemelen van de wonderlijkste fouten.

bron 2

In 1604 publiceert de schoolmeester Willem Bartjens een rekenmethode, *De Cijfferinghe*. Hierin staan sommen als:

- 1 560 soldaten verdedigen een schans (vestingwerk), en hebben voedsel voor 7 maanden: ze besluiten samen om als ze belegerd worden de schans niet binnen 10 maanden over te geven. Vraag: hoeveel mannen moeten ze laten gaan om met hun voedsel de schans tien maanden te kunnen verdedigen? (oplossing: 168)
- 2 6 timmermannen maken in $186\frac{2}{3}$ dagen een schip van 66 lasten (inhoudsmaat voor schepen). Vraag: als men 10 mannen aanstelt, in hoeveel dagen kunnen die dat schip maken? (oplossing: 112 dagen)

bron 3

In 1781 schrijft de arts Jacobus Reichard een brief vanuit de suikerplantage Vreedestein in de Nederlandse kolonie Demerary (in Zuid-Amerika) aan zijn werkgever in Amsterdam:

De hemel zij dank: Wij zijn na een voorspoedige en gezegende reis op uw plantage Vreedestein aangekomen. (...) Ik zal deze maand op de plantage gaan wonen zodra de apotheek en de woning klaar zijn. Op uw plantage zijn feitelijk geen zieken, op vier negers na die aan de jas of zogenaamde Indiaanse pokken¹⁾ lijden. En Quacu, de suikerkoker, die veertien dagen kwakkelde door de beliac²⁾, is hersteld. Een meid, Henrietta, is bevallen van een mulat³⁾. Zij heeft de bevalling overleefd maar het kind is overleden. Ik heb de medicijnen gecontroleerd maar die zijn niet in goede staat zoals de bijgevoegde monsters laten zien. Ik heb gevraagd om extra medicijnen maar slechts een klein gedeelte ontvangen. Wilt u mij de gevraagde medicijnen alsnog opsturen zodat ik er straks geen tekort aan heb?

noot 1 Jas of Indiaanse pokken is een huidziekte.

noot 2 Beliac is een vorm van loodvergiftiging.

noot 3 Een mulat is iemand die een witte en een gekleurde ouder heeft.

Bronvermelding

Een opsomming van de in dit examen gebruikte bronnen, zoals teksten en afbeeldingen, is te vinden in het bij dit examen behorende correctievoorschrift, dat na afloop van het examen wordt gepubliceerd.